

Kaungaa nofo totongi

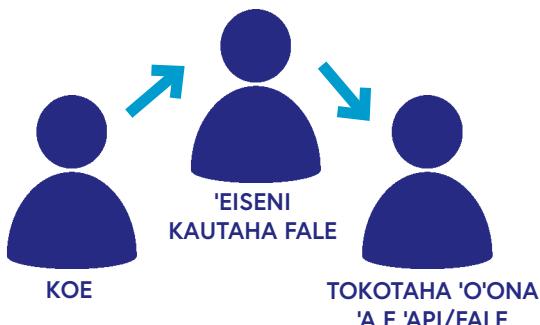
Ko ha fakahinohino ki he anga 'o e nofo 'i 'Aositelelia ma'ae kaungaue mei he Pasifiki

Ko hono kumi 'o ha nofo'anga nofo totongi

'I he taimi kuo ke ma'u ai ha 'api nofo totongi, 'oku ke ma'u mo ha aleapau 'o e nofo totongi pe ko e lisi. Ko ha tohi fakalao 'eni 'a ia 'oku 'i ai ha ngaahi fakamatala fakalao fekau'aki mo e tokotaha 'oku ne totongi e fale (koe) pe koe 'ouna (tokotaha 'o 'ona 'a e fale) ki he ngaahi me'a kuo pau ke ke fai mo 'ikai ke ke fai. 'E tala atu ai pe koe fiha 'a e totongi fale ke ke totongi, anga mo e taimi ke totongi ai.

'I ho'o fakamo'oni hingoa ki he lisi, ko ho'o fakaha'a'i ia 'oku ke loto ke totongi 'a e totongi fale mei he 'aho 'oku kamata ai ki he 'aho 'oku 'osi ai 'a e lisi.

Kimu'a 'i hono fakamo'oni 'o ha lisi, 'oku mahu'inga ke ke mahino'i kakato koe ha 'a e me'a 'oku ke loto ki ai. Kapau 'oku 'i ai ha'o fehu'i, 'eke ki ha taha falala'anga ke ne fakamatala'i atu kiate koe. Manatu'i ke ke 'eke 'a e ngaahi me'a ko 'eni kimu'a pea ke fakamo'oni hingoa 'i he lisi. Te ke lava 'o tauhi 'a e pepa ko 'eni ko ha tokoni tataki kiate koe 'i he taimi ko ia 'a ho'o 'alu 'o sio ki he ngaahi fale.

NGAAHI FO'I LEA MAHU'INGA

Tenancy agreement: ko ha pepa fakalao aleapau 'oku ne fakamatala'i atu 'a ho fale fo'ou. 'E fiema'u ke ke fakamo'oni hingoa he pepa ko 'eni pea ke mahino'i 'a e me'a 'oku tohi 'i ai.

Lease: ko ha toe fo'i lea pe ia 'e taha ki he tenancy agreement ('i 'olunga)

Rent: ko e pa'anga 'eni 'ok ke totongi ke ke nofo 'i ha fale.

Ngaahi fehu'i ke ke 'eke

Loloa 'o e taimi lisi mo hono totongi

- Ko e ha loloa 'o 'eku ngofua nofo lisi? Tokanga'i: taimi lahi 'oku ngae'aki 'a e lisi mahina 'e 6 pe 12 ka 'e lava pe 'o toe nounou ange pe loloa ange.
- ko e tokofihu 'oku ala kau ki he lisi?
- koe fiha 'a e totogi fale fakauike?
- 'oku fiha 'a e totongi malu'i ke tipositi (pooni)?
- Teu totongi fakaku 'a e totongi fale?
- Koeha fua 'oku kau 'i he totongi fale? (fakatataa, mo'uia vai, kasa, 'uhila)

Tauhi 'o e fale, fakalelei'i ha 'u maumau pea mo e ngaahi naunaufale

- Ko hai teu fetu'utaki ki ai ki ha fakalelei'i 'o e fale pe monomonu ha maumau?
- Ko hai 'oku 'a'ana 'a e fatongia ki hono tauhi 'o tu'a 'i he fale?
- 'oku 'omi 'a e fale mo hono ngaahi naunaufale pe ha ngaahi naunaufale me'angue, pe 'oku ou toki 'oatu ia 'e au?

'Eiseni kautaha fale

'I he ngaahi fale nofo totongi 'e ni'ihi, 'oku totongi 'e he 'ouna ha 'eiseni kautaha fale ke nau tokanga'i 'a e 'api. 'I he tafa'aki ko 'eni, te ke totongi 'e koe 'a ho'o totongi fale pea koe 'eiseni kautaha fale ia 'oku mou fai 'a e ngaahi fealea'aki mo KOE 'o 'ikai koe 'ouna 'o e 'api.

Landlord: ko e tokotaha 'eni 'oku 'o'ona 'a e fale 'oku ke nofo 'i ai.

Real estate: taimi 'e ni'ihi, 'oku totongi 'e he 'ouna 'o e 'api ha 'eiseni kautaha fale ke ne tokanga'i 'a hono 'api. Mahalo leva kuo pau ke ke totongi 'e koe 'a ho'o totongi fale ki he 'eiseni 'o 'ikai ko e 'ouna.

Entry condition report: ko e tokiumeni 'eni 'oku ne fakaha'a'i atu 'a e ngaahi tukunga 'o e ngaahi naunaufale 'i he fale 'a ia 'oku maumau kimu'a pea ke hiki mai ki he fale.

Kimu'a pea ke hiki mai ki he fale

'I he lava ko ia 'o ho'o fakamo'oni 'i he tohi lisi, 'oku toe leva e sitepu faka'osi kimu'a pea ke tok i hiki ki ai.

Kimu'a ho'o fetukutuku ki ai, vakai'i 'a e 'api ke mahino na'a 'oku 'i ai ha palopalema pe ha ngaahi 'isiu. Te ke ma'u leva ha la'i pepa 'oku ui ko e (**entry condition report**) **lipooti tukunga kimu'a pea ke hu ki fale** (sio ki hono fakatataa 'i lalo) mei he 'ouna pe koe 'eiseni kautaha fale

'Oku fakamatala'i hen i 'a e tukunga 'o e fale nofo totongi, 'i he taimi ko ia kuo ke fakamo'oni hingoa ai 'i he lisi. Fakatata, ko e lipooti tukunga 'o e fale 'e fakamatala'i ai ha ngaahi maumau pe maaka 'oku 'asi 'i he holisi, faliki pe matapa sio'ata, pehe foki kapau 'oku 'ikai nguae ha maama, pe kuo maumau 'a e puipui.

Ko e lipooti tukunga 'oku mahu'inga koe'uh i 'e faka'aonga'i ia ko ha fakamo'oni 'o kapau 'e 'i ai ha 'isiu 'i ha fehu'ia ko hai te ne totongi 'o ha kilina pe maumau, tautau tefito 'i he 'osi ko ia 'o ho'o nofo totongi.

Ko e 'ouna 'o e 'api pe ko e 'eiseni kautaha fale kuo pau ke ne fakamo'oni hingoa 'i he lipooti tukunga pea 'oatu kiate koe ha kopi 'e 2 kimu'a pea ke tok i hu ki he fale.

Manatu'i

- lau fakalelei mo tokanga ki he lipooti tukunga, pea ke vaki'i pe 'oku mo'oni kotoa. Kapau 'oku 'i ai ha me'a 'i he lipooti 'oku kehe, te ke lava pe 'o liliu.
- hanga 'o fataal'i ha ngaahi 'ata 'i he 'api kimu'a pea ke tok i fetuku ho'o ngaahi 'u me'a ki loto, tautaufito 'o ha maumau pea ke tauhi 'a e ngaahi la'i ta fakataha mo ho'o lipooti tukunga.
- tauhi ma'u ha kopi 'e taha 'o e lipooti tukunga ma'au pea ke fakafoki 'a e kopi 'e taha ki he 'ouna pe koe 'eiseni 'i loto 'i he 'aho 'e tolu lolotonga 'a e uike kimu'a pea ke fetukutuku mai ki he 'api.

Entry condition report – general tenancies (Form 1a)			 residential tenancies authority
Residential Tenancies and Rooming Accommodation Act 2008 (Section 65)			
Insert Y/V = Yes	Clean	Working	Lessor/agent
Insert N/X = No	Working	Undamaged	Comments (if any)
Bedroom 1			Tenant/s
Doors/walls/ceiling			Comment on lessor/agent report
Windows/screens			
Blinds/curtains			
Fans/light fittings			
Floor/floor coverings			
Wardrobe/drawers/shelves			
Power points			
Air conditioner			
Ensuite			
Doors/walls/ceiling			
Windows/screens			
Blinds/curtains			
Fans/light fittings			
Floor/floor coverings			
Bath/shower/shower screen			
Wash basin/vanity			
Mirror/cabinet			
Towel rails			
Toilet			

PA'ANGA POONI

'I he ngata'anga ko ia 'o ho'o taimi nofo totongi 'e fiema'u 'e kinautolu ko ia 'oku nau tokanga'i 'a e 'api ke nau puke 'a e konga 'o e pa'anga pooni koe'uh i ko ha ki'i mafahi 'i he matapa. 'E fakaha mai 'e he tokotaha nofo totongi ne 'asi pe 'i he lisi 'o e lipooti tukunga pea 'oatu mo e la'i ta (mo e 'aho ne fataal'i ai ne 'uluaki maumau pe ia kimu'a. Ko hono iku'anga, ne 'ikai leva ke to'o ha pa'anga mei he pooni.

Australian Government

palmscheme.gov.au

Nofo 'i ha 'api fakatokolahi

Ko e fakahinohino ma'ae kau ngaue
'i 'Aositelelia

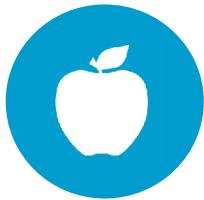
Founga 'o ha'ate hoko ko ha kaungaa nofo fe'ofo'ofani

Ko 'ete nofo fakataha mo ha ni'ihi 'oku fakalata 'aupito mo kau lelei 'o kapau te mou gefefaka'apa'apa'aki, mou talanoa'i e ngaahi palopalema 'oku hoko, fai mo'oni pea vahe e ngaahi fatongia ke mou felotoi ke takitaha fai hono fatongia lelei mo fai mo'oni. 'I ho'o mou fai 'eni, te mou ongo'i fiefia mo ta'ataina 'i homou 'api.

Kataki 'o sio ki lalo 'i henri **THE HOUSEMATES' CODE** ki ha ngaahi fakakaukau ki ha fokotu'u ha founga fakafiefia ki ha 'atakai lelei.

NGAAHI KOUTI KI HE KAUNGANOFO

Me'akai

Mou sio ki he founga 'a hono kumi 'o ho'o mou ngaahi fiema'u faka'api pea 'ai ke mahino ko e ha 'a e me'akai ke mou 'inasi fakataha ai. Fakamama'o mei he kai 'o ha me'akai 'oku 'ikai ko ho'o me'akai pe koe 'ai ke mou toki kai fakataha.

Kau fakaafe

Kapau te ke fiema'u ke fakaafe'i atu hao ngaahi kaungame'a pe famili ke mou ki'i nofo fakataha, 'uluaki fakatalanoa ki ho'omou kau nofo pea ke mou felotoi ki he loloa 'o 'enau nofo mo ha feitu'u te nau mohe ai.

Fakama'a 'api

'Ai ha'amou lisi 'o vahe kau kilina faka'aho. Ko homou fatongia kotoa pe ke mou tauhi 'a e ngaahi feitu'u ko ia 'oku mou ngaue'aki kotoa ke ma'a (falekaukau, peito, lotofale).

Totongi fale

Totongi 'a e totongi fale 'i hono taimi totonu ma'u pe ki he tokotaha ko ia 'oku totonu ke 'ave ki ai. Mahalo pe 'oku mou totongi 'a e totongi fale ki he taki ngaue pe 'oku mou takitaha totongi hangatonu pe ki he 'eiseni pe 'ouana.

Ngaahi mo'ua

Palani 'a e anga 'o hono vahevahe ho'omou ngaahi pila mo hono totongi. Kapau 'oku 'a e tokotaha ke ne tokanga'i 'a e ngaahi mo'ua, fakapapau'i 'oku totongi taimi totonu ke malu'i homou va meia ha fet'o'aki.

Mavahe mei he nofo'anga

Kapau te ke loto ke ke mavahe mei he nofo'anga, faka'eke'eke ki he taimi 'oku tuku mai ke ke fakahoko ai ki ho'o 'ouana pe 'eiseni kautaha fale. Kuo pau foki ke ke tala ki he tokotaha tauhi pea mo ho'o ngaue'enga.

Anga 'a ho'o hoko ko ha tokotaha nofo totongi lelei

B'I ho'o hoko ko ha taha falala'anga, 'e si'i e 'amanaki ke 'i ai ha'o feteleni mo e 'ouana pe ko ho'o mou kau nofo. 'E tokoni lahi 'eni ki ha'o lava 'o matu'uaki 'a e ngaahi ha'aha'a 'o e nofo faka'aho pea faingofua ai pe ke mou ongo'i malu mo fiemalie 'i he 'aho kotoa pe.

Tonu ke ke

- totongi 'a ho'o mou totongi fale taimi totonu pea tauhi 'a e ngaahi la'i talitotongi.

- tauhi 'a e fale ke ma'a mo maau

- faka'apa'apa'i 'a ho kaunga'api

- feinga ke fakasi'isi'i 'a e longoa'a.

- Fetuku 'a e veve ma'u pe. Vakai'i pe koe fe 'a e 'aho 'oku 'ave ai 'a ho'omou pini veve.

- tauhi 'a e musie 'o kosi ma'u pe pea mo e ngoue ke huo ke maau

- 'oua 'e maumau'i 'a e 'api

- lipooti ha maumau ke ngaohi leva. 'Oku kau ki hen'i 'a e:
 - » poloka e toileti pe maumau
 - » mama 'a e kasa
 - » ha fa'ahinga maumau fakatu'utamaki 'o e 'uhila
 - » ha paipa vai kuo pa
 - » ha vai kuo hake 'o tafea pe ha maumau lahi 'o ha paipa vai
 - » ha maumau lahi tupu mei ha hakohako pe vela

KEI 'I AI HA FEHU'I?

Te ke lava 'o:

- talanoa ki he toenga 'o e kau ngaue pe ki ho'o taki ngaue
- talanoa ki ho'o ngaue'anga
- talanoa ki ha taha 'o ho komiuniti e.g.'i ho siasi pe kalapu sipoti
- telefoni ki he laine sevesi tokoni 'a e PALM 'i he 1800 51 51 31.

Australian Government

Australian
Aid

palmscheme.gov.au